

ANALIZA KOMUNIKACIJA DRŽAVNIH STRUKTURA SA GRAĐANIMA TOKOM VANREDNOG STANJA U SRBIJI, UVEDENOG ZBOG PANDEMIJE VIRUSA COVID 19

Uvod

Komunikaciju državnih organa sa građanima od izbijanja pandemije virusa Covid 19 obeležilo je slanje kontradiktornih poruka, koje su se menjale gotovo svakodnevno. Kontradiktorne poruke dolazile su od strane najviših državnih organa, pre svega predsednika Republike Srbije, predsednice Vlade Republike Srbije, ministra zdravlja, ministra obrazovanja, ali i od lekara, epidemiologa, članova Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti Covid 19 i često su bile dijametralno suprotne od poruka koje su izrečene samo dan ranije. Sve je imalo za posledicu stvaranje ozbiljne konfuzije kod građana, što je dovelo do pada poverenja u institucije i efikasnost mera za suzbijanje pandemije, kao i u zdravstveni sistem Srbije.

Kontradiktorne i zbunjujuće poruke su dovele i do slabije informisanosti građana o opasnostima koje sa sobom nosi širenje virusa. To, u krajnjoj instanci, može da dovede do lošije samozaštite građana, odnosno do slabijeg primenjivanja propisanih mera i preporuka. Dodatno, kontradiktorne poruke su otvorile mogućnost za lako širenje lažnih vesti, koje su u nekim slučajevima izazvale paniku, ali i teorija zavera, koje dodatno povećavaju rizik od širenja zaraze iz prostog razloga što pobornici takvih teorija ne vode računa o sebi niti o ljudima u svojoj okolini. Širenje teorija zavere neretko je pospešivano od strane pojedinih lekara, članova Kriznog štaba.

Pripreme za pandemiju

Kontradiktorne i opuštajuće poruke od strane državnih organa prvi put su počele da se ispoljavaju još dok virus nije stigao u Srbiju, iako je već postalo jasno da pandemija dolazi. Počelo je izjavom ministra zdravlja Zlatibora Lončara koji je 30. januara 2020. rekao da „Srbija sa svojim stručnjacima može da napravi vakcinu“¹. Nijedan lekar niti stručnjak nije javno komentarisao ovakvu izjavu ministra zdravlja.

Kada je danima kasnije postalo jasno da i građanima Srbije preči ozbiljna opasnost, jer su mnoge porodice provele zimski raspust na severu Italije gde je 22. februara zabeležen prvi smrtni slučaj od Covida 19, ministar Lončar je izjavio da će „bolnice i kasarne, kao i neki privatni objekti biti obezbeđeni za eventualni smeštaj zaraženih virusom korona“. Lončar je tada rekao i da nema mesta panici, ali je savetovao da građani ne putuju u severni deo Italije, kao i da ne budu u kontaktu s ljudima koji dolaze iz tih područja. Bilo je to 25. februara 2020.²

1 https://rtv.rs/sr_lat/zivot/zdravlje/loncar-pod-nadzorom-svi-koji-dolaze-iz-kine-srbija-moze-da-napravi-vakcinu_1089003.html

2 <http://rs.n1info.com/Vesti/a572345/Zlatibor-Loncar-o-koronavirusu.html>

Savet ministra Lončara o izbegavanju severa Italije pao je u vodu već narednog dana, 26. februara 2020. Tog dana je održana konferencija za novinare u predsedništvu Srbije kojoj su prisustvovali, osim predsednika Aleksandra Vučića i doktori Predrag Kon, Mijomir Pelemiš, Branislav Todorović i Branimir Nestorović.

Ova konferencija se naknadno može tumačiti i kao pokušaj da se smiri panika koja je već uveliko zavladala u delu stanovništva, što se ogledalo u nekontrolisanom gomilanju životnih namirnica. Bio je to ustvari prvi događaj sa koga su poslate zbunjujuće i kontradiktorne poruke koje će, praktično, postati pravilo u narednim mesecima.

Gotovo svaka poruka koja je poslata sa ove konferencije se, u mesecima koji dolaze, ispostavila kao netačna.

- Da su na sastanku predsednika i lekara u potpunosti dogovorene “kompletne mere prevencije, kompletne mere hitne reakcije svih nadležnih organa u slučaju pojave korona virusa, dakle, predvideli smo sve do najsitnijih detalja”.
- Da “nikakvih problema nećemo imati, sem problema koje imamo sa namernim ili slučajnim izazivanjem panike, koja je zaista apsolutno nepotrebna”.
- “Da je to nešto što je mnogo slabije od gripa”, da nema potrebe “da plašimo sopstveni narod i da izmišljamo i govorimo o katastrofalnim posledicama po zdravlje ljudi, ako to nije istina”.
- Da su Vučića lekari uverili da su neke stvari dobro urađene, a da su predložili šta još treba da bude urađeno, “i mi to već danas preduzimamo i za dva-tri dana bićemo spremni u potpunosti. U potpunosti.”
- Da ima razloga za oprez, ima razloga za ozbiljan i odgovoran pristup, a da “nema razloga za veliku brigu”.
- Da je predsedniku Zlatibor Lončar rekao da medicinski alkohol ubija korona virus, a da on računa da dobro deluje “i ono gde nije baš čisti alkohol, nego gde ima 41, 42 stepena”, i da je on “sebi našao dodatni razlog” da popije po jednu čašicu dnevno, “iako to nema veze sa tim alkoholom”.
- Da Srbija neće da zatvara granice, zato što, prema rečima predsednika, “nećemo da glumatamo pred našim ljudima, to je najlakši potez koji ne bi doneo ništa – to što mi zatvorimo granice, to ne znači da bismo sprečili neki virus da dođe”.
- Da izbori neće biti otkazani, kao ni utakmice: “Sve će se održavati, ljudi da idu slobodno na stadione, u hale, da normalno žive svoje živote, to bilo kakvim problemima neće doprineti. To da se sakrijemo u mišije rupe...”, rekao je predsednik države³.

Na istoj konferenciji je široj javnosti postao poznat dr Branimir Nestorović sa izjavama koja su, uistinu, umirile dobar deo građana, ali je problematično bilo to što veći deo njegovih izjava nije bio tačan. Naprotiv, mnogi smatraju te Nestorovićeve izjave kao veoma opasne.

Poruke koje je izrekao Nestorović sa govornice u Predsedništvu Srbije dok je predsednik Vučić stajao iza njega i često se smejaoo su sledeće:

- “Ne mogu da verujem da će narod koji je preživeo sankcije, bombardovanje, svakojaka maltretiranja, da se uplaši najsmješnijeg virusa u istoriji čovečanstva, koji na Fejsbuku postoji. Ja sam na ovom sastanku bio protiv čak uopšte poručivanja maski i testiranja. Mislim da je to potpuno besmisleno, pazite, da nemamo test, mi ne bismo znali da je epidemija”.

³ <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1766424>

- Epidemija u Kini je pri kraju, virulencija virusa pada (a i inače je slab).
- "Evo da kažem za žene... Estrogeni definitivno štite žene, žene imaju jako blage oblike, praktično ne umiru od ovog virusa. Prema tome, što se žena tiče, vi slobodno u šoping u Italiju, čujem da će tamo sada biti veliki popusti, pošto niko živ sad neće da ide tamo" (predsednik, koji stoji iza Nestorovića, u ovim trenucima i reaguje smehom).

Dakle, za dan se promenila komunikacija državnih organa, kao i osnovne poruke, pa se od saveta ministra Lončara da se ne ide na sever Italije, prešlo na preporuku sa konferencije u Predsedništvu Srbije da se tamo slobodno putuje. Treba napomenuti da je u to vreme u Milanu održana i modna manifestacija na kojoj je učestvovala i jedna modna kreatorka iz Srbije i urednica jednog ženskog časopisa u državnom vlasništvu, a da su njeni gosti bili mnoge javne ličnosti, koje će dve nedelje kasnije postati jedni od prvih pacijenata sa koronavirusom u Srbiji.

Četrnaest dana posle te konferencije, među zaraženima u Srbiji itekako ima žena koje od virusa umiru širom sveta. Cela Italija je u karantinu, na Apeninima je od koronavirusa umrlo više od 600 ljudi, a predsednik Srbije sa sklopljenim rukama moli građane da prijave putovanja u Italiju.

"Kao Boga vas molim, ako ste bili u Milanu ili negde na severu Italije, recite nam to. Recite nam da bismo vas sačuvali", izjavio je Vučić.

Predsednik Srbije, međutim, tog dana bio je revoltiran podsećanjem na neodgovorne izjave dr Nestorovića.

"Ne mogu da trpim tu nepravdu, da ljudi napadaju doktora Nestorovića, da napadaju ove ljude ovde koji su ozbiljni i odgovorni. Govore 'najsmešniji virus'. Nemojte da lažete, niko nije rekao da je najsmešniji virus", kazao je Vučić.

Predsednik Srbije ipak je usvojio pokoji savet stručnjaka.

"Naučili su me da ne kašljem u ruku nego u maramicu"

A Nestorović je tog dana poručio sledeće:

"Ja neću više da se šalim, pošto je očigledno šala u Srbiji opasna", kazao je Nestorović⁴.

Nestorović je i u mesecima koji dolaze nastupao na isti „smirujući“ način, iznoseći neutemeljene poruke koje su mediji prenosili bez ikakve ograde, iako su često odudarale od preporuka Svetske zdravstvene organizacije (SZO), ali i domaćih stručnjaka. Valja naglasiti da je dr Nestorović po užoj specijalizaciji dečiji pulmolog, ali ga to nije sprečavalo da govori o medicinskim okolnostima iz domena virusologa, epidemiologa i infektologa. Nestorović je snagu autoriteta crpeo (i dalje je crpi) iz činjenice što je član Kriznog štaba za suzbijanje virusa koji je formirala Vlada Srbije.

Kad je potvrđen prvi slučaj obolevanja koronavirusom u Srbiji, 6. marta, Vučić se ponovo ponašao nonšalantno, šaljući umirujuću, ali potpuno pogrešnu poruku o navodno većim opasnostima od koronavirusa. Njegove poruke su bile sledeće:

- Da Srbija nije žarište krize i da će se, ukoliko se broj zaraženih bude povećavao, to biti za dva, tri, pet, deset slučajeva, a ne stotine i hiljade, kako se dešava u Kini, Južnoj Koreji, Iranu, Italiji...
- Da je najteži dan u svetu od početka epidemije bio 10. februar, kada je u celom svetu umrlo 108 ljudi. Tog dana su, kako je preneo Vučić, u svetu od raka umrle 26.283 osobe, od srca i srčanih oboljenja 24.200, od dijabetesa 4.300, dok je bilo 28 puta više ljudi koji su sebi oduzeli život.
- Da 25 puta više ljudi svakog dana umre od ujeda komaraca, koji inače prenose malariju.

"Dakle, nema mesta panici, ja masku da stavljam neću".⁵

4 <http://rs.n1info.com/Vesti/a577050/Strucnjaci-i-Vucic-ozbiljnije-o-virusu-Nestorovic-kaze-necu-vise-da-se-salim.html>

5 <https://mondo.rs/Magazin/Zdravlje/a1292025/Korona-virus-u-Srbiji-prvi-slucaj-zarazenog-korona-virusom-Vucic-o-korona-virusu.html>

Uvođenje vanrednog stanja

U nedelju 15. marta 2020. uveče, Srbija je ušla u „rat protiv nevidljivog protivnika“, kako je to izjavio predsednik Vučić.

“Na osnovu Ustava Republike Srbije, a u skladu sa odredbama Ustava, člana 5. Ustava, obaveštavam da smo doneli odluku o proglašenju vanrednog stanja na teritoriji cele Srbije. Odluku o vanrednom stanju nismo doneli lako, jer se ona donosi u izuzetnim okolnostima”.

“Zatvara se život da bi sačuvali život”, naveo je on.

Predsednik Srbije je najavio da će pripadnici Vojske Srbije čuvati bolnice a da će policija sprovoditi naredbu o izolaciji zaraženih.

Granice su ipak zatvorene, uprkos ranijoj izjavi Vučića da je to „najlakši potez koji ne bi doneo ništa“. Raspisani redovni parlamentarni i lokalni izbori su odloženi, kao i sve utakmice, suprotno od onog što je predsednik prvobitno najavio.

U danima koji su prethodili uvođenju vanrednog stanja dominantno je bilo pitanje o tome da li je potrebno zatvoriti škole.

Predsednik Vučić, premijerka Ana Brnabić, ali i stručnjaci poput doktora Predraga Kona bili su protiv uvođenja te mere, objasnivši da škole ne bi trebalo da se zatvore na nekoliko nedelja zato što bi se u suprotnom deca na nastavu vratila u trenutku kada se očekuje da epidemija bude na vrhuncu.

U trenutku kada se to saopštavalo, u petak 13. marta, mnoge škole u Srbiji su raspustile učenike zbog kontakata sa osobama koje su mogle biti u kontaktu sa virusom, što je izazvalo ljutitu reakciju ministra prosvete Mladena Šarčevića. On izjavio da se moraju poštovati tačno određene procedure u slučaju zatvaranja škola i zapretio sankcijama. Rekao je da odluku o tome ne mogu da donose direktori i najavio sankcije za one koji su to uradili na svoju ruku⁶.

Čitava pretnja je trajala dok se, istog dana, nije pojavila informacija po kojoj je privatna osnovna škola “Ruđer Bošković”, čiji je jedan od osnivača upravo Šarčević, odlučila da sprovede onlajn nastavu od ponedeljka 16. marta.⁷

Ozbiljan preokret desio se već sutradan, dakle, u subotu 14. marta. Aleksandar Vučić je ujutru u 11 časova imao konferenciju za novinare posle sednice Kriznog štaba, na kojoj je prvi put spomenuta mogućnost uvođenja vanrednog stanja. Vučić je, na pitanje novinara Prve televizije, rekao da ne isključuje tu mogućnost, ali se dosta negativno izrazio o vanrednom stanju. Rekao je da su to najteže moguće mere, ali da je to “najlakše uraditi i skinuli ste brigu sa sebe”⁸.

“Mislite li da je neko od nas glup i lud, da voli da rizikuje da se roditelji ljute, jer roditelji najviše brinu o deci...”, rekao je Vučić.

On je objasnio i kako bi tehnički moglo da se proglasi vanredno stanje, ali da bi to značilo potpunu izolaciju, “a najgluplje je deca i stari počnu da izlaze u piku krize, jer ne mogu da izdrže više, pa posle 21 dana počinju da izlaze napolje”.

“Treba sačekati do poslednjeg, a prvog neophodnog trenutka”, rekao je on.

A onda je istog dana, samo 12 sati kasnije, prekinut redovan večernji program TV Pink da bi se javnosti obratio ministar odbrane Aleksandar Vulin. Ministar odbrane je saopštio srpskoj javnosti da je “u skladu sa Ustavom Republike Srbije, a zbog ugrožene bezbednosti građana Republike Srbije na najvećem delu teritorije naše zemlje, uputio pismo predsedniku Aleksandru Vučiću u kojem zahteva da, u skladu sa ustavnim ingerencijama, preduzme sve neophodne mere na zaštiti stanovništva”⁹.

6 https://www.rtv.rs/sr_lat/mladi/obrazovanje/nakon-danasnje-obustave-dve-skole-od-ponedeljka-nastavljaju-sa-radom-ministar-najavio-sankcije-za-direktore_1102284.html

7 <http://rs.n1info.com/Vesti/a577588/Obustavljena-nastava-u-skoli-Rudjer-Boskovic-roditeljima-stigla-SMS-poruka.html>

8 <https://mondo.rs/Info/Srbija/amp/a1295574/Srbija-Korona-virus-Vanredno-stanje-Aleksandar-Vucic.html>

9 <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/17251/>

Bio je to u stvari prvi nagoveštaj uvođenja vanrednog stanja.

Šta se, dakle, promenilo od subote u 11 ujutru kada je Vučić nazvao vanredno stanje “najlakšom merom” do subote u 11 uveče kada je Vulin tražio da se preduzmu “sve neophodne mere” teško je u ovom momentu zaključiti. Te večeri, recimo, nije bilo naglog skoka zaraženih, naprotiv, ujutru je saopšteno da nema novih obolelih, niti je bilo testiranih po algoritmu.

Potencijalni odgovor za ovakvu promenu stava državnog vrha o vanrednom stanju dobili smo u nedelju ujutru, kada je u jutarnjem programu Prve TV gostovao Predrag Kurčubić, generalni direktor Ipsosa, koji je predstavio najnovije rezultate istraživanja stavova građana Srbije o koronavirusu. Po tom istraživanju, ispalo je da je čak 70 odsto građana “spremno za ekstremnije mere i dužu izolaciju”. Koincidencija ili ne, tek za isto istraživanje je naglašeno da je završeno u subotu kasno uveče, što bi moglo da se vremenski poklopi sa iznenadnim obraćanjem Vulina javnosti.

Jedna od prvih mera Vlade Srbije bila je formiranje Kriznog štaba za suzbijanje zarazne bolesti Covid 19.¹⁰

Za ko-rukovodioce Kriznog štaba imenovani su predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić, ministar zdravlja Zlatibor Lončar, direktor Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje Sanja Radojević Škodrić i pokrajinski sekretar za zdravstvo Zoran Gojković. Članovi ovog tela su direktori relevantnih instituta i klinika, kao i predstavnici drugih relevantnih tela.

Međutim, do danas nije objašnjeno po kojem kriterijumu su izabrani drugi članovi Kriznog štaba, niti u kojim zakonskim okvirima se oni kreću.

Na sednici je obrazovan Krizni štab za otklanjanje nastalih i sprečavanje mogućih štetnih posledica zarazne bolesti Covid 19 po privredu.

Ko-rukovodioci ovog kriznog štaba su predsednik Republike Srbije Aleksandar Vučić, ministar finansija Siniša Mali, predsednik Privredne komore Srbije Marko Čadež i guverner Narodne banke Srbije Jorgovanka Tabaković.

Krizne komunikacije

Ohrabrujuće, dosta odgovorno, sa primesama koje mogu da izazovu veći stepen savesnog ponašanja građana, državni organi su komunicirali tokom prvih dana od uvođenja vanrednog stanja. Stroge mere su objašnjene potrebom da se sačuva stanovništvo, a dobar primer je predstavljala i ustanovljena praksa da se svakog dana u 15 časova javnosti obraćaju stručnjaci iz Kriznog štaba, kao i predstavnici državnih organa. Uz podatke koji su se dnevno ažurirali na sajtu covid19.rs, građani su mogli da imaju osećaj potpune informisanosti. Posebno što konferencije nisu bile vremenski ograničene i što su članovi Kriznog štaba u početku odgovarali na sva postavljena pitanja. Dodatno je tome doprinela i marketinška kampanja u kojoj su se slale poruke o zaštitnim merama za suzbijanje pandemije.

U to vreme, najveći odjek u javnosti izazivali su nastupi predsednika Republike koji su imali apsolutni uticaj na javnost i ranije, shodno njegovoj popularnosti i prisutnosti u medijima. U doba krize, taj uticaj je, razumljivo, postao još veći.

¹⁰ <https://www.srbija.gov.rs/vest/450999/obrazovan-krizni-stab-za-suzbijanje-covid-19.php>

Prema analizi koju je uradila Suzana Miličić, direktorka PR agencije Kontakta¹¹, predsednik nije promenio način komunikacije s javnošću sada, u kriznom periodu. Dosledan je sebi. Govorio je u prvom licu o svemu što se podrazumeva da obavlja država, slao je paralelno više političkih poruka – što za unutrašnju, što za spoljnu javnost, prozivao je poimence ljude oko sebe da mu raportiraju, bez obzira na to da li su od njega stariji ili stručniji, držao se teških reči, jakih komparacija, molbi, pretnji i sve u svemu, dosta živahnih direktnih formulacija upućenih javnosti, koju je, činilo se ponekad, doživljavao kao živog sagovornika.

Miličić primećuje:

„I ranije je bio, i sada je, kolektivni *pater familias*, koji više na nas, za naše dobro, a mi smo kao nezahvalna deca koja ne razumeju da se on za nas žrtvuje. To je i inače njegov stil komunikacije, samo je sada taj model pojačan do maksimuma. Uz jake reči, teške opise, dramatična upozorenja:

- Ono što nas čeka biće užasno u svakom pogledu.
- Mnogi će izgubiti svoje najmilije.
- Očekujem i da mnogi od nas ostanu bez svojih voljenih.
- Molim vas da ne dolazite (dijaspora) jer bi to bio naš kraj!
- Srećan sam jer se javio strah pa će ljudi biti disciplinovani.
- Je l' hoćete da nam se desi Italija, je l' to hoćete?
- Neću nijednu reč da kažem, ali ako, dragi penzioneri, ne poslušate te predloge, neće nam biti dovoljni kompletno Lešće, Novo groblje, Centralno i Bežanijsko groblje, biće malo groblja da primi sve nas ako se takvi saveti budu slušali.

I na drugim meridianima političari pokazuju da se kreću u ovim okvirima – lični stil komunikacije i politička agenda, stepen demokratičnosti društva, snaga javnog mnjenja i aktuelne okolnosti.

Emanuel Makron, prvi čovek Francuske, u svom govoru je, kao i predsednik Srbije, proglasio rat virusu. To se Francuzima dopalo, pa mu je rejting skočio u poslednjih mesec dana. Dakle, neko je vodio računa o tome i merio rejting.

Đuzepe Konti, premijer Italije, čovek koji je prvi u Evropi uveo karantin za građane, sada uživa popularnost sedam od deset Italijana. A način na koji su gradonačelnici u severnoj Italiji jurili građane po ulicama i terali ih u kuće, pretili im i psovali ih u video-obraćanjima, biće istorijska građa ili materijal za ogled studentima psihologije.

Nije svuda, ipak, bilo haotično.

¹¹ <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/politricari-i-krizna-komunikacija-tokom-pandemije-ne-treba-nam-besna-glava-kuce-nego-strogi-porodicni-lekar/>

Nemačka kancelarka Angela Merkel je prvi put za 15 godina imala vanredno obraćanje javnosti. Novinari prenose da je time što je u izolaciji (dakle, primerom je pokazala šta treba uraditi) i time što je imala, za njene kriterijume, emotivno obraćanje javnosti – nagovorila građane Nemačke da poštuju propisane mere države.

Oni koji su pogledali video-klip u kom se Džastin Trudo, premijer Kanade, obraća građanima povodom pandemije, videli su da je moguće govoriti iskreno o ozbiljnosti situacije i utešiti i uliti sigurnost, istovremeno.

Trudo čak u jednom trenutku jednostavno kaže: „Mi vam čuvamo leđa“ (We`ve got your back). I govorom tela i tonom obraćanja, on šalje istu poruku – ovo je teško, ali nije nesavladivo, država će uraditi tačno to i to i proći ćemo zajedno kroz sve. On čak kaže svojim sunarodnicima – nađite vreme za sebe i ostanite pozitivni. „Neko vreme ovakav život biće naša nova normalnost. I to je okej. Zato što smo u tome zajedno.“¹²

Kineski uticaj

Nagli preokret u strategiji komuniciranja sa javnošću dogodio se sa dolaskom eksperata iz Kine 21. marta. Tri stvari su tu bile ključne:

1. **Svi članovi kineskog tima nosili su maske, dok su ih na aerodromu sačekali članovi Vlade Srbije bez maski.** Do tada su članovi Vlade i članovi Kriznog štaba slali poruke javnosti da maske ne štite od korona virusa i da ne predstavljaju gotovo nikakvu zaštitu. Tako je na primer, Darija Kisić Tepavčević, epidemiolog i zamenik direktora Instituta za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“, početkom marta govorila kako maske imaju ograničeno dejstvo i da ih treba nositi u zatvorenom prostoru, kao i da treba da ih nose oni koji već imaju simptome koronavirusa i zdravstveni radnici. Međutim, prvog dana po dolasku kineskih stručnjaka, kamere su zabeležile da su svi naši državni zvaničnici i članovi Kriznog štaba na sastanku sa kineskim stručnjacima nosili maske.¹³

Dr Predrag Kon je na konferenciji Kriznog štaba održanoj 23. marta rekao „vreme je za nošenje maski“. Naveo je da je stav kineskih eksperata za borbu protiv koronavirusa koji su došli u Srbiju da maske treba nositi. On je čak istakao da se iz ponašanja kineskih stručnjaka, koji stalno nose maske, jasno vidi njihov stav o toj meri zaštite. Priznao je ipak da postoji i još jedan razlog zašto se nošenje maski nije preporučivalo. Odnosno, da ih u početku nije bilo dovoljno. Rekao je da se stavovi srpskih lekara nisu mnogo promenili, ali da se menjaju u skladu sa tim da li maski ima ili nema.

“Preporučivati nešto što ne može svugde da se sprovede, pogotovo u zdravstvenim ustanovama, nije mudro, čak je i bezobrazno ako se takva preporuka daje, a ne može se obezbediti. Situacija je sada drugačija i ja masku nosim od trenutka kada mi je dostupna”, rekao je Kon, odgovarajući na pitanje o preporuci kineskih eksperata o nošenju maski.

Dodao je i da se nošenje maske sada preporučuje i na udaljenosti od dva metra od druge osobe. Sve te oprečne poruke zbunjivale su javnost kada je reč o tome da li maske jesu ili nisu zaštita od virusa.

2. **Dolaskom Kineza promenila se strategija države kada je o testiranju reč.** Do tada je javnost uveravana da treba testirati samo one sa teškim respiratornim simptomima i da se na taj način može obuzdati epidemija, što je bilo suprotno preporukama Svetske zdravstvene organizacije o masovnom testiranju.

Nakon dolaska Kineza, Srbija prelazi na strategiju masovnog testiranja i članovi Kriznog štaba i Vlade počinju javno da komuniciraju o prednostima takvog načina testiranja, za koji su do juče uveravali javnost da nema preteranog efekta.

¹² <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/politicari-i-krizna-komunikacija-tokom-pandemije-ne-treba-nam-besna-glava-kuce-nego-strogi-porodicni-lekar/>

¹³ <https://nova.rs/drustvo/kon-vreme-je-za-nosenje-maski/>

- 3. Umesto odlaska u kućnu izolaciju, svi pacijenti kod kojih je potvrđen koronavirus upućivani su u privremene bolnice poput one na Beogradskom sajmu.** Prelazak na potpuno novu strategiju takođe je delovao zbunjujuće na javnost.

Struka i politika

Javnost je krajem marta počela sve glasnije da se pita „Da li lekari služe Vučiću kao dekor“ (naslovna strana lista Danas od 23. marta), a dva dana kasnije isti list je izvestio da je pokrenuta internet-peticija koju je za dan potpisalo 1500 ljudi da „Vučić učuti, struka da progovori“. Građani su smatrali da „Vučić pokušava da podigne rejting“ i da „izgradi kult ličnosti“.

U narednim danima, vlast kao da je poslušala ovu sugestiju, pa su se na konferencijama za štampu više pojavljivali doktori iz Kriznog štaba, a manje političari iz vrha vlasti. Doktori su strpljivo odgovarali na pitanja koja su često i izlazila iz okvira njihove struke, jer su pojedini novinari nametali i političke teme koje su vidljivo izazivale nelagodu prisutnim doktorima.

Tako je krajem marta, Goran Stevanović, direktor Infektivne klinike u Beogradu, nakon kratke izjave napustio konferenciju za štampu, bez mogućnosti da se postave pitanja. Za njim su pošle i ostale kolege iz Kriznog štaba.

Kasnije je objašnjeno da je cilj te konferencije, koja je trajala manje od pet minuta i koja se svela na obraćanje Stevanovića, bez mogućnosti novinarima da postave pitanja, bio da se pošalje apel građanima da poštuju donete mere. Bio je to izuzetno težak dan u borbi protiv virusa, budući da je preminulo sedam osoba.

Istog dana, nešto kasnije, delu građana, korisnicima MTS mreže stigla je sledeća SMS poruka:

„Situacija je dramatična, približavamo se scenariju iz Italije i Španije. Molimo vas da ostanete kod kuće“, navodi se u SMS-u koji potpisuje Krizni štab za suzbijanje bolesti Covid 19.

Poruka je uznemirila građane koji su reagovali na društvenim mrežama.

Doktorica Kisić Tepavčević je 1. aprila potvrdila da Krizni štab stoji iza poruke, ali da su namere bile drugačije.

Širenje panike nije bio cilj, već je cilj bio da oni koji nisu bili informisani, to saznaju», izjavila je tokom konferencije za štampu.

I na ovom primeru se video još jedan kineski uticaj - tamošnje vlasti su tokom pandemije građane SMS-om obaveštavale o opasnosti ovog virusa.

Sam Vučić je govorio da je „najvažnije da slušamo struku, a ne političare i medije“¹⁴. Da treba poštovati preporuke struke ponavljao je u više navrata, u mesecima koje dolaze. Na te preporuke se pozivao kada su poštrevane mere za Uskrs i prvomajske praznike, kao i za održavanje izbora.

Koliko državni vrh ne poštuje preporuke struke, uprkos takvim javnim izjavama, videlo se i u julu 2020, kada je predloženo da se zatvore Studentski domovi. Tu meru je izrekao predsednik Vučić, naglasivši da je preporuka struke. Međutim, studenti su iste večeri izašli na ulice i protestovali, da bi se ekspresno saznalo da je „Vučić pronašao rešenje da ostanu u studentskim domovima“.¹⁵

Takođe, kada je u julu, Vučić saopštio da se uvodi policijski čas i kada su građani izašli na proteste, za samo jedan dan se odustalo od te stručne preporuke.

Ipak, takve poželjne savete, Vučić nije pokazivao na ličnom primeru. Kad je član njegove porodice zaražen koronavirusom, predsednik nije odgovorio na pitanje da li je poštovao mere samoizolacije, budući da je priznao da su bili u bliskom kontaktu po izbijanju prvih simptoma¹⁶. Isto je bilo i kada je posle izbora 21. juna objavljeno da je nekolicina članova Vlade Republike Srbije zaražena koronavirusom prisustvovala proslavi pobe

¹⁴ <https://www.sns.org.rs/lat/novosti/vesti/vucic-najvaznije-je-da-slusamo-struku-ne-politicare-i-medije>

¹⁵ <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/studenti-korona-virus-srbija-aleksandar-vucic/edss7rm>

¹⁶ <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:862147-Pozeleo-sam-da-mene-nema-Vucic-se-prisetio-mucne-noci-kada-je-vodio-sina-u-bolnicu>

Srpske napredne stranke (SNS) na kojoj je, u zatvorenom prostoru i u neposrednoj blizini, bio i predsednik Vučić. Na osnovu njegovih nastupa i javnih pojavljivanja, ne može se tvrditi da je poštovao samoizolaciju i ličnim primerom pokazao da poštuje pravila koja su propisali državni organi.

Dodatno, kada su uvedene kazne za nenošenje maske u javnom prostoru, u julu 2020. Vučić se u najmanje tri navrata pojavio na javnim događajima u zatvorenom prostoru (prvo u hangarima na batajničkom aerodromu i dva puta na konferencijama za štampu) na kojima nije nosio masku, iako su svi ostali prisutni poštovali tu odredbu.

Upravo pitanje o poštovanju propisanih mera bilo je povod da Vučić vidno ljut ne odgovori na pitanje novinara, 10. aprila u Nišu.

„Ja razgovaram sa lekarima svakoga dana. Onog sekunda kada budu mislili da postoji bilo kakva šansa, ne simptom već bilo kakva šansa da sam zaražen biću testiran. I da se ne sekirate mnogo, posledice bi svakako bile teže od te izolacije o kojoj govorite i u kojoj biste želeli da me smestite. Tako da sam vrlo odgovoran čovek i slušam lekare“, rekao je Vučić.

Onda je priču prebacio na politički teren i razračunavanje sa neistomišljenicima i medijima, pre svega sa N1 naglašavajući da oni pitanjima o njegovom zdravlju ne brinu o njemu, nego o nečemu drugom.

„Samo me pustite da sam brinem svoje brige. Onih koji brinu lažne brige sam iskreno sit. I nemoj da brinete za mene molim Vas jer znam da nikada ni niste. I kažite ljudima da to nije od brige, nego od želje da politički budem izolovan kako bi korona uspela da pobedi. Korona u Srbiji nikoga neće uspeti da pobedi. Čak ni mene tako slabog i razorenog udarima naših političkih protivnika“, rekao je Vučić.¹⁷

Poređenja radi, u susednoj Hrvatskoj, premijer Andrej Plenković je javno u TV studiju pokazao negativan nalaz testa, nakon što je bio u kontaktu sa zaraženim teniserom Novakom Đokovićem. Rekao je da je to četvrti put da se testirao.

Ukidanje novinarskih pitanja

Koincidencija ili ne, samo dan posle ovog neprijatnog događaja u Nišu, ukinuto je prisustvo novinara konferencijama za medije. Pitanja su mogla da se pošalju mejlom, ali su mnogi nezavisni mediji primetili da se ne čitaju njihova pitanja.

Zabrana prisustvovanja novinara je obrazložena „velikom mogućnošću prenošenja virusa“.

„S obzirom da se nalazimo u nedelji kada je mogućnost prenošenja virusa korona najviša, kao i da je virus korona ušao u neke redakcije i da ima obolelih, odlučeno je, uz saglasnost struke, da se redovne konferencije za medije održavaju bez novinara“.

To su rekli ministar zdravlja Zlatibor Lončar i epidemiolog Predrag Kon. Lončar je istakao da je dogovorena praksa da na dnevnoj konferenciji za štampu članova zdravstvenog Kriznog štaba o preseku stanja sa korona-virusom neće odgovarati na politička pitanja, već će se baviti strukom.¹⁸

Ovakva odluka postala je predmet kritika domaćih i međunarodnih novinarskih organizacija.¹⁹

Prema anketi, koju je Udruženje novinara Srbije (UNS) sprovedo u regionu među novinarskim udruženjima i asocijacijama, slična praksa, kao i u Srbiji, je i u susednim zemljama. Jedino je u Hrvatskoj i Bugarskoj novinarima na konferencijama o Covid 19 sve vreme bilo dozvoljeno da uživo postavljaju pitanja.²⁰

Konferencije za medije Kriznog štaba za suzbijanje Covid 19 u Srbiji su se od utorka, 21. aprila održavale uz prisustvo novinara, ali naizmenično - u jednom danu prisustvuju novinari televizijskih, radijskih redakcija i novinskih agencija, a drugom štampanih i onlajn medija.

¹⁷ <https://www.juznevesti.com/Politika/Vucic-u-Nisu-netestiran-i-u-punoj-sali-sa-medijima-funkcionerima-i-lekarima.sr.html>

¹⁸ https://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/konferencija-za-medije-bez-novinarazbog-velike-mogucnosti-prenosenja-virusa_1113138.html

¹⁹ <http://www.uns.org.rs/desk/UNS-news/97262/efj-nemogucnost-da-novinari-prisustvuju-konferencijama-losa-praksa-srbije.html>

²⁰ <http://www.uns.org.rs/desk/UNS-news/98291/od-trampa-do-srbije--zemlje-na-udaru-virusa-novinari-na-udaru-vlasti.html>

Centralizacija informacija

Dve odluke Vlade Srbije izazvale su negodovanje domaćih i međunarodnih novinarskih udruženja tokom vanrednog stanja. Prva se odnosi na čuveni zaključak o informisanju, usvojen 28. marta, kojim se zabranjuje kriznim štabovima opština i gradova da daju lokalnim medijima informacije u vezi sa zdravljem stanovništva.

U tom zaključku Vlade, koji je ubrzo povučen, navodi se da se ovlašćuje krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti Covid 19, na čijem je čelu predsednica Vlade, da isključivo obaveštava javnost o stanju, posledicama i o preduzetim zdravstvenim merama u vezi sa virusom.

Centralizacija informacija u velikoj meri onemogućila je građane u unutrašnjosti Srbije da budu precizno i tačno informisani o merama koje se sprovode i opasnostima u svojim gradovima. U tom kontekstu se izdvajaju Valjevo i Niš gde lokalni novinari nisu mogli da dobiju podatke o onome što se tačno dešava.

Na prvi pogled to je izgledalo kao puko formalizovanje onoga što se dešava u praksi već godinama. Jer, centralizovan pristup informacijama i bez tog Zaključka vlade već odavno postoji. Jednostavno, ima redakcija koje dobijaju sve sagovornike i informacije koje zatraže, a ima i onih drugih, nepriviligovanih, koji moraju da se dovijaju na razne načine kako bi kvalitetno informisali svoju publiku.

Tek mesecima kasnije, sa otkrićem Balkanske istraživačke mreže (BIRN) o potencijalnom skrivanju podataka o zaraženima i preminulima, pojavila se sumnja o razlozima za centralizaciju informacija. O ovome će biti više reči kasnije u analizi.

Gotovo istovremeno sa usvajanjem tog zaključka, domaća javnost saznala je da je novinarka portala Nova.rs Ana Lalić uhapšena 1. aprila zbog objavljivanja teksta o Kliničkom centru Vojvodina i manjka zaštitne opreme koju su zaposleni imali u toj ustanovi, kojim se „širi panika i lažne vesti“. Lalićeva je sutradan puštena, a sam predsednik Vučić hapšenje nazvao greškom.

Iako je sve moglo da se reši jednim demantijem, državni organi su represijom poslali zastrašujuću poruku svim drugim profesionalnim novinarima u Srbiji. Vlast je spinovala ovaj tekst kao „napad novinara na lekare“, iako je zapravo poruka i novinarima, ali i potencijalnim uzbunjivačima koji žele da javno ukažu na probleme sa kojima se trenutno susreću: „Ako hoćete da se bavite svojim poslom, čekaju vas lisice“.

Ekonomske mere

Ekonomske mere su dobro prenošene javnosti i bile su transparentne. Narodna banka Srbije je, na primer, odmah reagovala, između ostalog, smanjenjem referentne kamatne stope na 1,75 odsto i o tome je Izvršni odbor istog dana (11. marta) izvestio javnost. U prilog tome govori i činjenica da je Evropska centralna banka (ECB) set svojih mera donela dan kasnije (12. marta). Kasnije je bilo još nekoliko monetarnih mera (poput moratorijuma na kreditne obaveze). Predstavnici NBS, viceguverneri, koje inače nismo ranije mogli da vidimo u medijima, pojavljivali su se u javnosti i objašnjavali ove mere.

Kada je o fiskalnim merama reč, one su takođe bile transparentne. Možda pre svega zahvaljujući činjenici da je morao da ih proprati rebalans budžeta, gde su povećani rashodi mogli da se vide. Takođe, državni zvaničnici su u javnosti objašnjavali set ovih mera, na konferencijama za medije i u javnim nastupima. Ipak državni funkcioneri jednom delu opozicionih medija nisu bili dostupni. Tako je u javnosti i ostala nedoumica kada je, na primer, reč o zaduživanju Srbije na međunarodnom finansijskom tržištu. U jednom delu medija pojavila se informacija da je za Srbiju bilo jeftinije da se zaduži kod MMF-a, nego emisijom evroobveznica. Što zapravo nije tačno, jer prema kvoti koju Srbija ima kod MMF-a, mogla bi da se zaduži maksimalno 800 miliona evra po povoljnijoj kamati. Ali to ne zadovoljava naše potrebe za finansiranjem u ovoj godini, jer one dostižu najmanje sedam milijardi evra. Loše je što državni zvaničnici to nisu objasnili u medijima i što nisu bili dostupni javnosti, kada je o ovoj temi reč.

U drugom vrhunscu prvog talasa korone negativnu i lošu poruku predstavnicima privrede poslao je predsednik Aleksandar Vučić koji je istakao da Srbija više nema para kojima može da reaguje u slučaju novog talasa epidemije i ozbiljnijeg udara na privredu. To je destimulativna i loša poruka privredi, jer ne mora svaka podrška države privredi biti finansijska. Postoje i administrativne ciljane mere koje mogu da budu od pomoći privredi.

Ukidanje vanrednog stanja

Vanredno stanje je ukinuto 7. maja 2020. Obrazloženo je time da su ostvarena oba uslova za ukidanje vanrednog stanja, iako precizne kriterijume niko ranije nije spominjao, niti je poznato gde je i kad to odlučeno.

„Jedan da imamo sedam dana ispod pet odsto (pozitivnih na Covid 19) i drugi – značajno manje ljudi na respiratorima”, rekao je predsednik Vučić.

Premijerka Ana Brnabić rekla je da je Srbija ispunila svih šest uslova Svetske zdravstvene organizacije za ukidanje vanrednog stanja. Struka je bila jednoglasno za ukidanje vanrednog stanja.

Ipak, u Srbiji je u tom trenutku bilo više od 100 zaraženih, sudeći po zvaničnim podacima, a beleženi su i svakodnevno smrtni slučajevi. Poređenja radi, u danu kada je proglašeno vanredno stanje zabeleženo je dva nova slučaja, a testirano je njih 15.²¹

Mnogi građani su sumnjali da je naglo popuštanje mera rezultat tadašnjih građanskih protesta koji su se svako veče održavali u 20:05 časova lupanjem u šerpe. Takvu teoriju je na neki način potvrdio i predsednik Vučić rekavši dva meseca kasnije:

„Što se tiče relaksiranja mera, a to je bila naša odluka, a vaše insistiranje. Narod je lupao u šerpe i govorio da se ukinu policijski sati i da je vreme da se prekine diktatorska vladavina Vučića”, rekao je on²².

Popuštanje zdravstvenih mera u Srbiji počelo je i pre zvaničnog ukidanja vanrednog stanja, 6. maja. Građani su tako, još od 27. aprila mogli da koriste usluge frizerskih i kozmetičkih salona, otvorenih pijaca, teretana.

Krizni štab je 5. juna ukinuo i zabranu okupljanja na otvorenom prostoru, ali su i pre toga, 11. maja, održani protestni skupovi tokom štrajka glađu poslanika Dveri i vladajuće Srpske napredne stranke (SNS) ispred Narodne skupštine u Beogradu. 10. juna u Beogradu je dopušteno održavanje fudbalskih derbija gradskih rivala Partizana i Zvezde pred prepunim tribinama, a 11 dana kasnije, održani su i izbori.

Iste noći, 21. juna, priređeno je i slavlje u izbornom štabu apsolutnog pobednika tih izbora, SNS-a, predsednika Srbije Aleksandra Vučića. Kako se moglo videti na TV snimcima, na slavlju nije poštovana fizička distanca, niti je većina učesnika nosila maske.

U danima nakon izbora, javnosti je saopšteno je da je na korona virus pozitivno više zvaničnika koji su te noći bili u štabu SNS-a, poput direktora Kancelarije za Kosovo Marka Đurića, ministra odbrane Aleksandra Vulina i predsednice Parlamenta Maje Gojković.

Ukidanje vanrednog stanja, uključujući i policijskog časa, nije podrazumevalo i da neke mere uvedene tokom borbe sa koronavirusom neće ostati na snazi.

Objašnjeno je da će „rukavice i maske biti obavezne u javnom prevozu, ali i u restoranima i kafićima, fizička distanca ostaje na snazi, zabrana javnih okupljanja, nema nastave u školama - ostaje nastava na daljinu, nema bioskopa i pozorišta“.

Na snazi je ostalo i držanje distance od dva metra, do daljeg će morati da se izbegavaju kontakti - zagrljaj, rukovanja, stariji od 65 godina će moći da se kreću kada god požele, ali je preporuka da i dalje više vremena provode u svojim domovima. Šetnja je dozvoljena, ali nikako u grupi.

A onda se pojačala glavna karakteristika komunikacije vlasti: kontradiktornost koja je izazivala zbuđenost građana.

21 <https://ilovezrenjanin.com/vesti-zrenjanin/korona-virus-zarazene-jos-73-osobe-jos-jedna-preminula-veliki-broj-oporavljenih/>

22 <https://www.danas.rs/drustvo/vucic-od-sutra-zabrana-okupljanja-od-petka-policijski-cas-u-srbiji/>

Ministar zdravlja Zlatibor Lončar izjavio je da je na početku epidemije koronavirusa Srbija imala sve predispozicije i veću šansu da u epidemiji prođe sa hiljadama mrtvih, kako je bilo u Italiji i Španiji, potpuno suprotno od onog što se u to vreme javno pričalo. Lončar je za TV Hemi rekao da je taj scenario izbegnut zahvaljujući dobroj saradnji zdravstvenog sistema sa vlastima.

Pulmolog prof. dr Branimir Nestorović, vratio se u žižu javnosti svojim izjavama, iako je tokom vanrednog stanja delovalo da je sklonjen u stranu zbog svojih pogrešnih procena i opasnih izjava. Ovog puta, ne samo da je Nestorović dobio značajnu medijsku pažnju, već su i pojedini doktori, doduše ne oni iz Kriznog štaba, javno govorili da je Nestorović „bio u pravu da je ovo najsmješniji virus“.

Suprotno od Lončara, Nestorović je rekao za televiziju Prva da „italijanski scenario nije mogao da nam se dogodi, ali mogli smo da imamo deset puta više mrtvih“.

Zatim su članovi Kriznog štaba u razmaku od 24 sata izneli potpuno drugačije preporuke o neophodnosti nošenja maski. Dok su epidemiolozi Srđa Janković i Branislav Todorović poručivali građanima da je nošenje maske i održavanje distance od dva metra i dalje potrebno, pulmolog Branimir Nestorović kazao je dan ranije da nam maske nisu potrebne te da je dovoljno da održavamo međusobnu udaljenost od jednog metra.

„Sad više ne mora da se nosi maska, sad smo se vratili na metar“, kazao je Nestorović za TV Prva.

„Maska je i dalje vrlo važna i obavezna prilikom ulaska u zatvoreni prostor, kada uđete u tržni centar ili kafić“, istakao je Todorović za Novo jutro TV Pink (22. maj).

Imunolog dr Srđa Janković zbog toga je odlučio da bude dosledan i održi reč - nosiće masku sve dok se ne pojavi „nula zaraženih“.

Kontradiktornost koja se takođe zamera jeste gradski prevoz, kada je danima najavljivano ko i kako će moći da ulazi, gde sedeti, da bi se već prvog dana sprovođenja odustalo od toga i to na intervenciju predsednika Vučića koji je tražio da gradski prevoz u Beogradu bude kao pre vanrednog stanja.²³

Tako su naprasno zaboravljeni sva upozorenja i saveti epidemiologa o organizaciji javnog prevoza, a javno je poslata poruka da se saveti struke i ne poštuju toliko koliko se javno tvrdilo u zvaničnim izjavama.

Sledeća „kontradiktornost“ bila je da će biti obavezno testiranje pri ulasku u zemlju, da bi se na kraju i od toga odustalo.

Član Kriznog štaba, epidemiolog prof. dr Branislav Todorović decidno je rekao za Nedeljnik (broj 442, od 2. jula 2020.) da među epidemiolozima u Kriznom štabu Vlade nema kontradiktornosti.

„Ako ima varijacija na temu, onda je to kod pulmologa-pedijatra koji kao kliničar vidi pacijente pojedince - dakle, vrh ledenog brega iznad površine, a epidemiolozi sagledavaju populaciju u celini i ispod uočljive površine. Zato ponekad postoje razlike u tumačenju koje u konačnom nisu od uticaja na definitivni stav“, kaže profesor Todorović.

Doktorica Kisić Tepavčević je 10. maja rekla da joj je Nestorović „dosta puta zadao glavobolje“. Međutim, dr Nestorović je već sutradan izjavio da je pandemija „skoro pa gotova“.²⁴

To su samo neke od stvari koje su zbunjivale građane, a mnoge i naljutile.

Kada je postalo jasno da Covid 19 nije pobeđen kako se tvrdilo, pojavile su se ozbiljne sumnje u namerno puštanje virusa kako bi se obezbedilo „prokužavanje stanovništva“.

Vanredno stanje je, dakle, ukinuto 6. maja, a doktor Nestorović je istog dana izjavio da je pravo vreme „da se svi zaraze“²⁵.

„Ja sam bio pristalica da dođe do otvaranja škola. Deca bi trebalo da izađu i da se inficiraju. Za sada, do prvog, eventualno do petnaestog juna, moraju da se paze samo stariji od 65. godina“, rekao je za Blic.

23 <https://www.bizlife.rs/aktuelno/vesti-dana/vucic-trazio-da-gsp-u-beogradu-radi-kao-pre-vanrednog-stanja/>

24 <https://nova.rs/drustvo/kisic-tepavcevic-nestorovic-mi-je-zadao-mnogo-glavobolja/>

25 <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-53257800>

Dr Kon je reagovao sutradan, izjavivši da epidemiolog „ni u jednoj prilici ne sme da preporučuje zaražavanje”.

Dr Kon je međutim drugačiju izjavu dao za RTS, 26. juna, pojačavši sumnju u namere Kriznog štaba: ²⁶

“Mora da se shvati da ako nemamo otvaranje prema životu, imaćemo ovakvu situaciju par godina. Moramo da dođemo ili do imuniteta, ili da se vakcinišemo”, naveo je Kon, ističući da je ovo “biranje godišnje sezone” kada se može doći do zaražavanja.

Izbori

Prokužavanje nije jedina stvar koja je budila sumnju kod građana, već su to bili i izbori zakazani za 21. jun.

Građani i kritičari vlasti su ocenjivali da vladajuća stranka na ovaj način dodatno ugrožava zdravlje građana Srbije. Taj stav se mogao čuti i u nekim evropskim krugovima, koji takođe smatraju da možda ipak nije bilo potrebe za organizovanjem izbora dok pandemija još traje i da su oni mogli biti održani kasnije do kraja godine²⁷. Kritičari ovako brze odluke o izborima govorili su da se vladajućoj stranci očito žuri i da je vidljivo da je ukidanje vanrednog stanja i relaksiranje mera doneto praktično preko noći.

Po Ustavu, ipak, izbore je moglo da odloži samo ponovno proglašenje vanrednog stanja za šta nije bilo uslova, sudeći po epidemiološkoj situaciji koju su predstavljali državni organi i članovi Kriznog štaba. Evo nekih primera izjava članova Kriznog štaba tokom juna meseca:

3. jun, Predrag Kon:

Uvek se može desiti da se pojavi neki džep, ali to ne znači da smo objektivno u epidemiji²⁸.

6. jun, Predrag Kon:

Došli smo do kraja, vreme je da se opuštamo i slažem se sa dr Nestorovićem da je vreme da se skinu mere. Samo treba da ostavimo distancu od jednog metra²⁹.

7. jun, Darija Kisić Tepavčević:

Imajući u vidu sve povoljniju epidemiološku situaciju u našoj zemlji, koja se pre svega ogleda u predominantnim asimptomatskim oblicima infekcije, doneli smo odluku da su se stekli uslovi za manje strog pristup nadzora.³⁰

8. jun, Zlatibor Lončar:

Poslednji slučaj zaraze koronavirusom u Srbiji trebalo bi da se zabeleži oko 9. ili 10. jula ³¹.

10. jun, Predrag Kon:

Štiti nas letnji period, jer su sve respiratorne infekcije sezonske i pogoduje im zima. Takođe, imamo visoko razvijen nadzor kontakata i obimna testiranja, te ne očekujemo drastično pogoršanje epidemiološke situacije ³².

19. jun, Darija Kisić Tepavčević:

Po karakteristikama virus nije isti kao kada je detektovan u martu i aprilu, izaziva mnogo blaže forme bolesti, ali se prenosi na isti način. Ako mu dozvolimo, on će to iskoristiti ³³.

²⁶ <https://www.rts.rs/page/stories/sr/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3134/koronavirus-u-srbiji/3999563/kon-koronavirus-mere-kazne.html>

²⁷ <https://www.dw.com/bs/vanredno-stanje-baklje-%C5%A1erpe-i-izbori/a-53360577>

²⁸ <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/18733/>

²⁹ <http://www.politika.rs/sr/clanak/455357/Kon-za-ukidanje-mera-osim-jedne>

³⁰ <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/245349/Broj-izlecanih-od-virusa-korona-u-Srbiji-za-dan-skocio-za-4000-Kisic-Tepavcevic-objasnila-kako.html>

³¹ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2020&mm=06&dd=08&nav_category=12&nav_id=1692781

³² <http://www.srna.rs/novosti1/798433/situacija-zabrinjava--odredjene-mjere-mogu-da-se-vrate.htm>

³³ <https://www.rts.rs/page/stories/sr/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81/story/3134/koronavirus-u-srbiji/3992851/kisic-tepavcevic-koronavirus-nastariji.html>

A onda su dan posle izbora, izjave počele da se menjaju. Evo kako je to izgledalo:

22. jun, Predrag Kon:

Do pogoršanja situacije je došlo posle 5. juna kada su ograničenja javnog okupljanja bila na hiljadu, a kasnije potpuno ukinuta. Mnogo se ovo pogoršanje situacije u javnosti povezuje i sa derbijem Partizan-Zvezda odigranim 10. juna ³⁴.

26 .jun, Zlatibor Lončar:

Nema zemlje koja nije popustila sa merama. Ovo nam je dokazalo da malo znamo o virusu. Svi smo krivi, jer očekujemo da reši neko drugi problem, a ne mi sami ³⁵.

29. jun, Zlatibor Lončar:

Svako je bio bezbedniji na glasanju nego na nekom drugom mestu. To je mesto bezbednije od bilo kog kafića i tržnih centara ³⁶.

30. jun, Srđa Janković:

Sve vreme smo znali da epidemija nije gotova, bez obzira što smo se s pravom nadali da ćemo tokom leta imati nula slučajeve. Iznenađeni smo vremenskim okvirom novog naleta epidemije, ali kao što vidimo, nije Srbija jedina zemlja koja ima drugi deo prvog talasa ³⁷

Sumnja u zvanične podatke

Samo dan nakon izbora (22. juna) na osnovu uvida u zvanični državni informacioni sistem Covid19, BIRN je objavio da je u Srbiji od 19. marta do 1. juna 2020. od virusa korona umrlo 632 pacijenata, što je za 388 više od zvanično saopštenog broja za taj period, koji iznosi 244.

Umesto da nadležni odmah otklone svaku sumnju, objasne odakle ovakva razlika, na pozive novinara BIRN-a nisu odgovorili.

U tekstu se navodi da je BIRN u više navrata pokušao da kontaktira nadležne iz ministarstva zdravlja, članove Kriznog štaba, direktore bolnica i Instituta Batut.

Poverenje u Krizni štab je dodatno podrivalo to što i nakon objave tog teksta nije objašnjeno otkuda ova razlika u podacima. Članovi Kriznog štaba dr Predrag Kon i dr Srđa Janković u nekoliko navrata su isticali kako nisu imali uvid u bazu Covid19.

Iako su u svojim javnim nastupima delovali iskreno, to je kod jednog dela građana dodatno pobuđivalo sumnju, jer je poslata loša poruka prema kojoj čak ni članovi Kriznog štaba nemaju uvid u ovu državnu bazu.

Ministar zdravlja Zlatibor Lončar je na Televiziji Pink 27. juna ovo protumačio kao napad na zdravstveni sistem i zdravstvene radnike.

Objašnjenje otkuda ta razlika u broju preminulih i zaraženih ponudila je premijerka Ana Brnabić, gostujući u emisiji Hit tvit na Pinku 28. juna. „Recimo, ja imam simptome, odem u kovid ambulantu, testiram se, dobijem nalaz-pozitivna. Stanje mi se pogoršava, krenem na Infektivnu kliniku. Kako dobijem nalaz, tako sam zavedena

34 <https://www.glasamerike.net/a/kon-epidmioloska-situacija-ponovo-preteca-pravi-izazovi-na-jesen/5472172.html>

35 <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/nema-zemlje-koja-nije-popustila-sa-merama-loncar-ovo-je-dokaz-koliko-malo-znamo-o/r9jlmb>

36 <https://www.slobodnaevropa.org/a/30696692.html>

37 <https://www.danas.rs/drustvo/jankovic-struka-je-iznenadjena-vremenskim-okvirom-pojave-novog-naleta-epidemije/>

u Covid19 bazi podataka, kao zaražena. I udari me autobus. Poginem, i ja sam naravno preminula. I to se vodi kao da sam preminula od Covid19“, rekla je premijerka.

Iste večeri u Utisku nedelje dr Predrag Kon i dr Srđa Janković, priznali su da nisu imali uvid u bazu, ali da je razlika posledica toga da li je svako ko je imao koronu i umro od iste. Dodatnu zabunu je uneo predsednik Aleksandar Vučić koji je istakao da smo mi imali i neke poznate ličnosti (mислеći na bivšeg selektora fudbalske reprezentacije), koji su imali koronu, ali nisu umrli od nje, „ali mi i to evidentiramo“.

Institut za javno zdravlje „Dr Milan Jovanović Batut“ saopštenjem se oglasio tek 10 dana nakon što je BIRN objavio sporne podatke. 2. jula saopštili su da demantuju informacije „koje se senzacionalistički plasiraju u javnosti o broju umrlih i inficiranih pacijenata, jer nisu tačne“.

Umesto da nadležni i članovi Kriznog štaba odmah otklone svaku sumnju kada je o ovim podacima reč, prvo su navodi ignorisani, zatim se prešlo na neuverljiva objašnjenja i diskvalifikaciju BIRN-a koji je te podatke objavio. Loše je što sumnja u javnosti nije otklonjena, pogotovo što je reč o konkretnim ljudima, što znači lako proverljivim podacima, te je novinarima mogao i da se omogući uvid u dokumentaciju. Ne samo da to nije učinjeno, već uvid u dokumentaciju, ni nakon objave ovih podataka, nisu imali ni svi članovi Kriznog štaba.

Nemanja Nenadić, programski direktor Transparentnosti Srbija, primetio je da je ovo situacija kada je institut „MJ Batut“ trebalo da primeni odredbu člana 11. Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Ova, često zanemarena norma, nalaže organu vlasti koji osporava istinitost ili potpunost informacije od javnog značaja koja je objavljena da saopšti istinitu i potpunu informaciju, odnosno da omogući uvid u dokument koji sadrži istinitu i potpunu informaciju.³⁸

Nenadić navodi da „nije u skladu sa Zakonom dovoljno da Batut saopšti kako informacije koje je BIRN objavio „nisu tačne“, a pogotovo ne da nešto demantuje bez jasnog označavanja čije i koje informacije su predmet tog demantija“. Takođe, u ovom slučaju nije dovoljno ni upućivati javnost na već objavljene baze podataka jer je upravo njihova verodostojnost, odnosno istovetnost sa podacima koji se vode u informacionom sistemu, dovedena u pitanje. Ispravan odgovor na iznete sumnje bio bi dvojak. S jedne strane, to bi bilo nedvosmisleno izjašnjenje o tome da li postoje „izveštaji za Vladu“ koje je BIRN citirao i obelodanjivanje tih dokumenata. S druge strane, to bi bilo omogućavanje uvida u originalnu bazu podataka, uz zaštitu ličnih podataka pacijenata.

Upravo to prećutkivanje, prikrivanje pravog stanja epidemije i (ne)činjenje otvara pitanje da li je to doprinelo prenošenju zarazne bolesti. Da li je država ugrozila zdravlje svojih građana?

Zaključak i preporuke

Sada je već sasvim sigurno da se Srbija nalazi u teškom trenutku zbog rasta broja zaraženih od koronavirusa, kao i to da su tome doprineli prerano ukidanje mera, okupljanja na sportskim priredbama, izbori, a prisutna je i sumnja u manipulacije podacima o broju zaraženih. Više od 200 novozaraženih na dnevnom nivou u Srbiji beleži se od 27. juna.

U trenutku kada je situacija u Novom Pazaru bila alarmantna, građani su bolje saznavali šta se dešava zbog apela, informacija i snimaka koje građani dele na društvenim mrežama nego od onih koji bi trebalo da ih informišu.

Kontradiktorne informacije doprinose osećaju neinformisanosti građana. Građani nisu dovoljno stručni da mogu da procene opasnost i njeno trajanje, zavise od informacija koje daju oni koji su se školovali za tretiranje ovakvih situacija.

Nedostatak jasne komunikacije i zbunjujućih poruka povećavaju strah i osećanje neizvesnosti, posebno u vreme pandemije koja nikad do sada nije zabeležena u svetu.

Mnogo građana je izgubilo poverenje u zdravstveni sistem i državne organe. Upravo to stvara i pogodno tle za širenje lažnih vesti i teorija zavera.

To se najbolje videlo kad je predsednik Aleksandar Vučić najavio novo uvođenje policijskog časa. Građani koji su izgubili poverenje su izašli na ulice, izazivši nezadovoljstvo zbog najavljenih mera.

³⁸ <https://www.otvorennavratapравosudja.rs/teme/ustavno-pravo/korona-i-pristup-informacijama>

Preporučuje se:

- Iznošenje tačnih i proverljivih informacija.
 - Efikasna komunikacija bi morala da ima za cilj da javnost bude korektno informisana, ali i da podigne osećaj da država radi sve što treba u zaštiti stanovništva.
- Članovi Kriznog štaba bi trebalo da usaglase stavove pre zvaničnih istupa u javnosti.
 - Članovi Kriznog štaba da govore o temama iz njihove uže specijalizacije. Pulmolozi o bolestima pluća, epidemiolozi o epidemiološkoj situaciji, infektolozi o zaraznim bolestima.
- Razjašnjenje svih sumnji u vezi sa potencijalnim zataškavanjem podataka.
 - Objavljivanje svih podataka iz baze Batuta, uz poštovanje Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.
- Najviši nosioci državnih funkcija bi trebalo da ličnim primerom pokažu da mere i preporuke treba da se poštuju.
 - Pored centralnog, morali bi da postoje i lokalni Krizni štabovi koji svakodnevno održavaju konferencije za štampu.
- Podaci bi morali da budu detaljni: broj obolelih, broj umrlih, njihov pol, godište, broj epidemiolo- ga, količina lekova, dostupnost respiratora. Dakle, sve što zanima javnost.
 - Pristup podacima bi trebalo da bude proverljiv, umesto dosadašnje prakse neproverljivih izjava zvaničnika

Nacionalni konvent
o Evropskoj uniji

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

#EY
3A TEBE

Ova publikacija je finansirana sredstvima Evropske unije i sufinansirana sredstvima Fondacije za otvoreno društvo Srbija. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovoran Nacionalni konvent o Evropskoj uniji i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije i Fondacije za otvoreno društvo Srbija.

NKEUSrbija

@NKEUSrbija

NKEU Srbija

Nacionalni konvent o Evropskoj uniji, Rajičeva 1, 11000 Beograd, Republika Srbija
Tel. +381 11 4285 645, office@eukonvent.org